

defašizacija značila učvršćenje liberalizma. Osuda fašističkog terora snažila je poverenje u liberalnu demokratiju. Međutim, ambiciozno zamišljeni proces defašizacije usled napetosti hladnog rata oslabljen je. Zbog obnovljenog antikomunizma Zapad je, umesto planiranog slabljenja Nemačke, počeo da ulaže u njenu obnovu. Antifašizam je u realsocijalizmu bio postojan, dok je u razvijenom kapitalizmu slabio u meri kojoj je defašizacija bila smetnja antikomunizmu. Ovde neće u celini biti praćen proces defašizacije već je predmet ovog uporednog osvrta samo izmena odnosa prema fašizmu nakon 1989. Najiscrpnija uporedna studija o toku defašizacije posle 1945. je dvotomni zbornik "Moderna Evropa posle fašizma 1943-1980" (Larsen, 1998). Izmenu odnosa prema fašizmu u poslednjem talasu prevladavanja prošlosti treba proučavati kao deo šireg procesa promene generacijske i epohalne svesti u kojem je fašizam imao važnu ulogu u samorazumevanja društvenih grupa i pojedinaca (kao mehanizam rasterećenja i pranja prošlosti). Prevladavanje prošlosti ne podrazumeva samo kritiku službenih mitova nego i ličnih iluzija kojih nisu lišeni ni naučnici. Društveni uslovi u kojima mit lakše prelazi u iluziju, kao i oni koji ubrzavaju oslobađanje od nametanih i spontanih privida ne mogu se otkriti monografskim analizama. Oni mogu biti jasniji samo ukoliko se na širem uporednom planu suoče iskustva glavnih evropskih zemalja u kojima su se preplitali globalni uslovi sa lokalnim protivrečnostima.

Dugo je antikomunizam pružao kapitalizmu važnu osnovu legitimnosti, jer sve dok je SSSR postojao kao oličenje totalitarizma, Zapad je mogao u poređenju s njim i izgledati pozitivno. Kraj hladnog rata stvorio je, međutim, velike probleme evropskim elitama. Zbog nestanka sovjetske pretnje, aktivirani su skriveni i potiskivani problemi. Nacionalizam i regionalizam su sa nestankom hladnog rata svuda oživele, ali je eksplozivnost prostora bila različita. Iščezavanje realne komunističke opasnosti donelo je Zapadu nove probleme. Bilo je doduše i područja kao u Irskoj gde antikomunizam nije ni ranije skrivao nacionalne napetosti, ali u Španiji, Italiji i Belgiji kraj hladnog rata snažno se osetio kroz porast nacionalnog separatizma. U SR Nemačkoj još je perestrojka 1985. podstakla uspon nacionalizma i problematizovanje antifašizma. Lišene sovjetskog "totalitarizma" zapadne "demokratije" ne izgledaju više tako demokratske. Izbori u Zapadnoj Evropi nisu više zaokupljeni "crvenom opasnošću", već preispitivanjem stabilnosti sistema. U Italiji su hrišćanski demokrati, koji su najviše isticali katoličku antikomunističku misiju, izgubili *raison d'être* i oslabili. Slabljenjem komunista italijanski demohrišćani postali su prozirniji i otkrili svoju bit – visoko korumpitivnu mašinu patronaže koja je vladala kupujući glasove i plašeći protivnike komunizmom. Čak je aktiviran i problem socijalne kohezije, pa su elite zabrinute nedostatkom velikog principa ili velikih ideja koje mogu "galvanizovati" društvo.

Kriza identiteta u celoj Evropi mnogo je ozbiljnija od problema nedostatka velikih ideja. Potresi su bili najsnažniji u bivšim socijalističkim režimima gde je komunistička ideologija monopolisala glavne integrativne funkcije i najveći deo identiteta, više nego što je to bio slučaj sa antikomunizmom na Zapadu. Hazardna politika novih elita lako je aktivirala eksplozivni vakuum integracije nakon sloma socijalizma. Osim toga, Istok je nakon nestanka hladnog rata morao da stvara nove integrativne ustanove i ideologije, Zapad ne. Sličnih problema bilo je, doduše, i na Zapadu. Sa slomom SSSR-a nastupila je kriza antikomunističkog identiteta, pa su ojačali separatizam i regionalizam. Bilo bi pogrešno "novu nepreglednost" svesti na golu posledicu odsustva javnog neprijatelja koji obezbeđuje unutrašnju koheziju. Ne manje bi bilo jednostrano savremeno previranje objašnjavati spontanom provalom prošlosti. Situacija je mnogo složenija, jer se u njoj prožimaju stare